

Obyczajowość, mentalność i tradycja żydowska w *Austerii* J. Strykowskiego

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Julian Strykowski, *Austeria*, Warszawa 2008, s. 100.
- Źródło: Julian Strykowski, *Austeria*, Warszawa 2008, s. 73–75.

- Źródło: Beata Łukarska, *Religia i obrzędy Żydów polskich w tetralogii galicyjskiej Juliana Strykowskiego*, „Prace Naukowe. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury” 1995/1996, t. 5, s. 61–76.
- Źródło: Ks. Henryk Zieliński, *Izrael i czerwona jałówka. O fundamencie tożsamości Żydów*, „Idziemy” 2018, t. 6.
- Źródło: Beata Łukarska, *Religia i obrzędy Żydów polskich w tetralogii galicyjskiej Juliana Strykowskiego*, „Historia i Teoria Literatury” 1995/1996, t. 5, s. 61.
- Źródło: Robert Szuchta, Piotr Trojański, *Zrozumieć Holokaust*, Warszawa 2012, s. 25.
- Źródło: Robert Szuchta, Piotr Trojański, *Zrozumieć Holokaust*, Warszawa 2012, s. 25.
- Źródło: Joanna Kisielowa, *Karczma, arka Noego i labirynt losu: o „Austerii” Juliana Strykowskiego*, Katowice 1995, s. 117.

Obyczajowość, mentalność i tradycja żydowska w *Austerii* J. Strykowskiego

Świece z żydowskiego święta Chanuka

Źródło: domena publiczna.

Powieść Juliana Strykowskiego *Austeria* ukazuje społeczność żydowską galicyjskiego miasteczka u progu pierwszej wojny światowej. To czas zmiany dawnego porządku i zachwiania się systemu wartości. Wojna wprowadziła już chaos, zbiera pierwsze żniwo. Pokojowa koegzystencja kultur — nacji i religii dobiega końca. Jediną ostoją wydaje się karczma — jej goście to przedstawiciele świata, który odchodzi w zapomnienie. Przeczuwają nadchodzące zagrożenie i chronią się tu niczym w Arce Noego, jeszcze wierząc w możliwość przetrwania.

Twoje cele

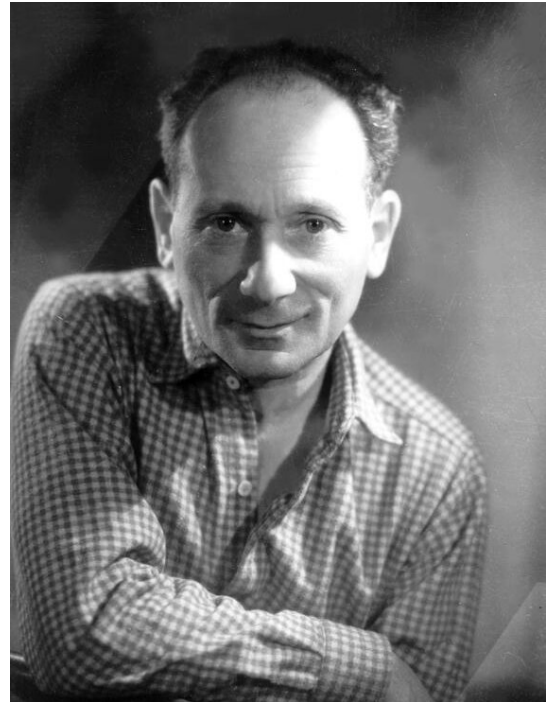
- Poznasz kontekst historyczny i kulturowy powstania powieści *Austeria*.
- Scharakteryzujesz obyczajowość żydowską.
- Dostrzeżesz najważniejsze elementy systemu wartości Żydów w powieści Strykowskiego.

Przeczytaj

O autorze

Julian Strykowski urodził się w 1905 roku w Stryju w rodzinie żydowskiej jako Pesach Stark, syn Cwi Rosenmanna i Hany Stark. Studiował polonistykę we Lwowie.

Niedługo po rozpoczęciu studiów, w 1928 roku, zadebiutował na łamach dziennika „Chwila” opowiadaniem *Skrzyżowanie się dwóch pociągów*. W 1943 roku rozpoczął pracę nad powieścią *Głosy w ciemności*, która ukazała się drukiem w 1956 roku. Jest to pierwsza część tzw. tetralogii galicyjskiej tego autora, do której należą także *Austeria*, *Sen Azrila* i *Echo*.

Julian Strykowski

Źródło: Władysław Miernicki, domena publiczna.

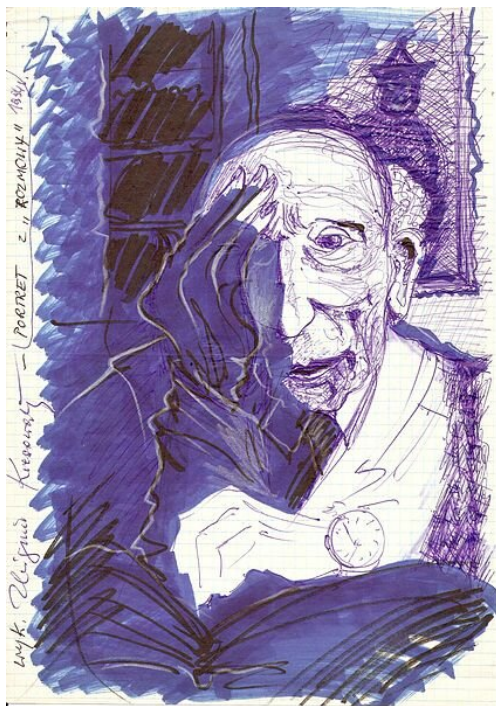
Przez ponad 20 lat współtworzył miesięcznik „Twórczość”, w którym kierował działem prozy. Blisko współpracował z Jarosławem Iwaszkiewiczem, który był redaktorem naczelnym tego czasopisma i zaprosił Strykowskiego do grona redakcyjnego.

Strykowski początkowo był silnie związany z ideologią komunistyczną. Za powieść *Bieg do Fragała* otrzymał Nagrodę Państwową I stopnia. Z czasem jednak stawał się coraz bardziej nieufny wobec poczynań władz komunistycznych, a w 1966 roku wystąpił z partii.

O *Austerii*

Powieść *Austeria* pochodzi z [tetralogii](#) galicyjskiej prezentującej najważniejszy wątek pisarstwa Juliana Strykowskiego:

Religia i obrzędy Żydów polskich w tetralogii galicyjskiej Juliana Strykowskiego

Zbigniew Kresowaty, *Julian Strykowski*, 1994.

Źródło: domena publiczna.

Wielkość pisarstwa Juliana Strykowskiego uwidacznia się w jego pasji dokumentowania i przywracania współczesnemu czytelnikowi kolorytu i egzotyki obyczajowo-religijnej małych galicyjskich miasteczek, zaginionych w kataklizmie II wojny światowej. Na kartach jego powieści ożywają postacie inaczej ubrane, określające swój byt zasadami innej religii i obyczaju, ale myślące, cierpiące i czujące tak samo jak my. (...) Poznajemy

zwyczaje żydowskiej diaspory, obrzędy religijne związane z funkcjonowaniem świątyni, obrzędy rodzinne. (...). Do tak zwanej tetralogii galicyjskiej należą cztery spośród utworów pisarza. Są to: *Sen Azrila* (z 1975), *Głosy w ciemności* (wydana w 1956), *Echo* (z 1988), *Austeria* (z 1966). (...) Płaszczyzna religijno-obrzędowa organizuje całość utworów Strykowskiego. (...) Sam Strykowski zdradza autobiograficzne podłoże cyklu galicyjskiego. (...) „... To są wspomnienia z mojego dzieciństwa. Wspomnienia najintymniejsze”.

Źródło: Beata Łukarska, *Religia i obrzędy Żydów polskich w tetralogii galicyjskiej Juliana Strykowskiego*, „Historia i Teoria Literatury” 1995/1996, t. 5, s. 61.

Powieść *Austeria* opisuje losy społeczności żydowskiej zamieszkującej jedno z galicyjskich miasteczek na wschodnich kresach zaboru austriackiego. Społeczność

Żydów jest odizolowana od reszty miasteczka, m.in. z powodu odrębności religijnej, kulturowej i obyczajowej. Spokój żydowskiej [enklawy](#) zakłócają jednak pewne jednostki i wydarzenia, które zaczynają burzyć dotychczasowy porządek i ustaloną hierarchię. Powolne, ale konsekwentne zmiany w świadomości członków wspólnoty doprowadzają do buntu przeciwko [ortodoksji](#), rozluźnienia moralnego, a nawet do utraty wiary. Akcja *Austerii* rozgrywa się w momencie wybuchu pierwszej wojny światowej, będącym symbolicznym przejściem od starego porządku wieku XIX do pełnego zamętu wieku XX. Tytułową austerią jest karczma Żyda Taga, w której niczym w arce Noego chronią się uciekający przed carskimi wojskami Żydzi. Karczma staje się ostoją ginących wartości i namiastką odchodzącego w zapomnienie świata.

Z pokolenia na pokolenie

Aby zrozumieć mentalność żydowską, czyli swoisty dla tej nacji sposób myślenia i postrzegania rzeczywistości, trzeba odwołać się do religii. Obecnie odróżnia się członków narodu żydowskiego od wyznawców judaizmu. Aby to rozróżnienie było czytelne, tych pierwszych zapisać należy wielką literą (Żydzi), drugich zaś - małą (żydzi). Jednak akcja *Austerii* ma miejsce przed I wojną światową, gdy taki podział dopiero się rodził. Żydzi byli mniej lub bardziej ortodoksyjni, wszyscy jednak tworzyli naród wybrany, w przeciwieństwie do pozostałych nacji. Nie tylko inaczej postrzegali świat i swoją w nim rolę, ale i odmiennie niż inni mierzyli czas (kalendarz żydowski oparty jest na cyklu księżycowo-słonecznym). Taką wizję świata i mentalności żydowskiej, cementującą żydowską tożsamość.

Maurycy Gottlieb, *Tańczący chasydzy*, 1875

Źródło: domena publiczna.

” Robert Szuchta, Piotr Trojański

Zrozumieć Holokaust

Przekazywanie z pokolenia na pokolenie obyczajów, przekonań, zasad wiary i postępowania odgrywało zawsze bardzo ważną rolę wśród Żydów. Religia mojżeszowa wymagała od wyznawców szacunku dla tradycji oraz jej kultywowania. Różne święta, obrzędy i obyczaje żydowskie, których rodowód sięga czasów biblijnych pozwalały Żydom na zachowanie swej tożsamości. Kształtowały się one w warunkach pogłębiającej się izolacji od otoczenia, przez co przyczyniły się do powstania specyficznej kultury żydowskiej, która nie przestała istnieć i wciąż się rozwija.

Źródło: Robert Szuchta, Piotr Trojański, *Zrozumieć Holokaust*, Warszawa 2012, s. 25.

W *Austerii* poczynania bohaterów i rytuały postrzegane są przez pryzmat wiary. Strykowski opowiada zarówno o chasydach – pobożnych żydach, cadyku (ich przywódcy), jak i o mieszkańcach miasteczka – przede wszystkim Żydach, ale nie tylko,

ponieważ pojawiają się tam reprezentanci różnych narodowości i profesji. Chasydzi, w obliczu wybuchu wojny, wznoszą modły o wszystkich.

Kolejnym, wyrosłym z religii, fundamentem tożsamości żydowskiej jest Biblia.

Tora

Źródło: domena publiczna.

” Ks. Henryk Zieliński

Izrael i czerwona jałówka. O fundamencie tożsamości Żydów

Biblia hebrajska jest dla Żydów nie tylko świętą księgą – bo większość współczesnych Żydów stanowią ateści. Tego faktu nie zmieniają wysiłki grup ortodoksów ani władz Izraela podejmowane wobec młodzieży, szczególnie w szkołach i w wojsku. Ale nawet dla nich Biblia jest ważna. Stanowi rodzaj narodowego eposu zawierającego najważniejsze „mity założycielskie”, na których zbudowana jest żydowska tożsamość.

(...)

Do takich fundamentalnych wydarzeń w dziejach Izraela, prócz powołania Abrahama, wyjścia z Egiptu i powrotu z niewoli babilońskiej, dołączył w ostatnich czasach Holokaust (religijni Żydzi wolą mówić w swoim języku: Szoah). Żydowskie podejście do tego wydarzenia jest dla większości z nas trudne do zrozumienia i stąd biorą się czasem konflikty Żydów z „gojami” (goim) – bo właśnie tak nas, nie-Żydów, nazywają.

Źródło: Ks. Henryk Zieliński, *Izrael i czerwona jałówka. O fundamencie tożsamości Żydów*, „Idziemy” 2018, t. 6.

Żydów jako wspólnotę spajała więc w czasach *Austerii* przede wszystkim wiara, studiowanie Biblii oraz przestrzeganie świąt: część z nich została nakazana przez Pięcioksiąg, część została dodana później i uświęcona tradycją. Rolę kulturotwórczą pełniły, oprócz wymiaru religijnego świąt, towarzyszące im śpiew, muzyka, oprawa plastyczna i specjalne rodzaje potraw.

Słownik

enklawa

1. terytorium państwa lub jego części ze wszystkich stron otoczone przez terytorium innego państwa
2. teren otoczony obszarem o innym charakterze
3. miejsce dające komuś poczucie bezpieczeństwa

ortodoksja

(gr. *orthós* – słuszny, *dóxa* – wiara, chwała) – rygorystyczne wyznawanie danej doktryny, np. religijnej, przestrzeganie jej reguł

Audiobook

Polecenie 1

Na podstawie treści audiobooka scharakteryzuj system wartości Żydów. Wskaż tę wartość, która kształtuje powszednie życie w kulturze żydowskiej.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PxssSlzGd>

Wierzenia Żydów pozostały niezmiennie od tysięcy lat. Pozostała w nich ta sama wizja historii stworzenia świata. Rozmyślenia nad treścią historyczno-religijnego przekazu prowadzą do wniosku, że boska kreacja stworzenia nie była aktem jednorazowym. W pewnym momencie akt kreacyjny rozłamał się, tworząc dwa nurty. W jednym znaleźli się potomkowie Abrahama jako lud wybrany, w drugim pozostałe narody. Potwierdzeniem takiej wizji świata jest fragment tekstu *Austerii*.

„Świat został podzielony od stworzenia na Żydów i na gojów”.

Podobny podział dotyczy czasu. Żydzi poruszają się w czasie narodu wybranego, reszta ludzkości w czasie stworzenia. (...)

Bohater tetralogii galicyjskiej Strykowskiego to człowiek w drodze i człowiek czekający na obrzezanie, czyli włączenie w przymierze z Bogiem, na Chumesz (początek wtajemniczenia w treści Biblii), na dzień Bar micwy (dzień konfirmacji) i wreszcie na dzień sądu i zbawienia.

Dopóki Żyd egzystuje w ziemskiej rzeczywistości, obowiązują go ściśle określone normy życia i zachowania. Najważniejszą z nich, określającą go jako członka wspólnoty judaistycznej, jest zasada miłości Boga i bliźniego. Odnajdujemy ją w wypowiedzi rabina w *Austerii*:

„Cała żydowskość opiera się na nauce: kochaj bliźniego jak siebie samego”.

Z tym przykazaniem łączy się konieczność poszanowania prawa do życia. Tag uważa, że Żyd nie może nikogo zabić, bo jest mu to tak samo obce, jak pływanie dla ptaka i latanie dla ryby. (...)

Modlitwą powinno się wobec tego objąć nie tylko przyjaciół, ale także wrogów. Ich dusze bowiem są cudownym zrzędzeniem Boga, ucieleśnieniem dusz z poprzednich wcieleń. Żyd odmiennie pojmuje sens życia. Podporządkowuje się myśli, że każdy jego dzień może być dlań ostatnim.

„U nas Żydów (...) jest inny sens życia. Goj chce żyć bez ostatniego dnia. Żyd umiera co noc i co rano ćwiczy się w zmartwychwstaniu”.

Żydowi nie wolno wymawiać imienia Boga, jeśli chce złożyć przysięgę, przyzywając go na świadka, musi wierzyć, że jest nieskalany.

Niebezpieczeństwo duszy grozi również ze strony obcych bóstw. Należy omijać miejsce, w którym oddaje się cześć Bogu chrześcijan. Tak czyni Tag:

„Trzeba nadłożyć drogi – mówił jakby do siebie stary Tag – żeby nie przejść obok Kościoła”.

Obok wierzeń wynikających z zasad wyznawanej wiary, istnieją również te, które są tworem tzw. prostej ludowej pobożności. Jedną z nich jest przekonanie o mocy wiążącej się z imieniem człowieka. Nadaje się je przy obrzezaniu. Imię według pojęć starożytnych (także w tradycji biblijnej) stanowi część składową osobowości człowieka, określa go. Stąd wynika zasada: co nie ma imienia – nie istnieje.

Z wypowiedzi żon chasydów, goszczących w austerii starego Taga, dowiadujemy się o licznych sposobach gwarantujących kobiecie płodność. (...) Lekarstwem na bezpłodność jest:

– rodzaj pokarmu:

„Trzeba dobrze karmić męża. (...) Dużo jaj! I do rosółu, i do makaronu”;

– sposób zachowania się:

„Bezdzietna, broń mnie Boże, kobieta, nie może mieć czarnych myśli. (...) Musi być wesoła i ciągle się śmiać”.

Pozostałe recepty, często tworzone przez przywódców religijnych i świątobliwych mężów, są bardziej skomplikowane, oparte na dalekich od wiedzy, aracionalnych spekulacjach. (...) Chorobę sprowadza na człowieka nie tylko świat rozumiany biologicznie, ale także czyjeś „złe oko”.

Wiara Izraelity wyraża się w jego praktykach religijnych. (...) Najważniejszym świętem regulującym przebieg tygodnia jest szabat. Z tym dniem związane są specjalne przepisy, a jego sprawowanie podkreślone przebogatą oprawą liturgiczną.

Autor powieści galicyjskich przywiązuje dużą wagę do osadzenia przebiegu życia bohaterów w konkretnych, żydowskich realiach. Etapy życia (...) Taga i innych wyznaczają kolejne soboty. W powieściowym świecie trwa nieustająca modlitwa szabatowa, zmieniają się jedynie kapłani. Zgodnie z żydowską tradycją kalendarz notuje kilka ważnych dorocznych świąt. Najważniejsze to: Pesach (Pascha), zwana też Świętem Przaśników. Z tym ostatnim znaczeniem wiąże się tradycja spożywania wyłącznie chleba niekwaszonego. Dlatego też wypieka się tak zwane mace. Kwas musi być usunięty nie tylko z pożywienia, ale z całego domu. Początek Paschy ma charakter typowo rodzinny, stanowi go uroczysta wieczerza czyli seder (porządek). Główną potrawą posiłku są mace. Pascha, wielokrotnie opisywana przez Strykowskiego, to święto, w którym radość z wiosennego odrodzenia natury łączy się z tragicznym w swej wymowie wspomnieniem losu narodu żydowskiego, uwolnionego przez Boga z egipskiej niewoli i jego wędrówki przez pustynię.

Przez odczucie smutku, lęku i zagrożenia zdominowana jest atmosfera dwu kolejnych świąt: Nowego Roku (Rosz Haszana) i Dnia Pojednania (Jom Kipur). Nowy Rok rozpoczyna długotrwały czas pokuty. Wiąże się z nim przekonanie, iż Bóg zapisuje w tym dniu w księdze życia każdego człowieka dobre i złe uczynki, pieczętując je wyrokiem życia lub śmierci w Jom Kipur. Wielkiego znaczenia w dzień Nowego Roku nabierają uroczyste modły w synagodze. Żaden Żyd nie może wówczas pozostać w domu.

Między Nowym Rokiem a Jom Kipur rozciągają się „Straszne Dni” przedświąteczne ze „Strasznymi Nocami Przebłąkań.” Jest to czas przeznaczony na odbycie pokuty, która może zmienić boże postanowienia. (...) Gospodarz austerii rozmyśla nad fenomenem więzi, jaka łączy w te dni wszystkich Żydów, niezależnie od tego, czy

zachowują w ciągu roku wszystkie pozostałe przepisy nakazane religią, czy już dawno o nich zapomnieli:

„A starsi nagrzeszyli, nagrzeszyli cały rok, Boże! Ty wszystko wiesz! A przed Sądnym Dniem nagle sobie przypominają, że jest Najwyższy na świecie i głośno w bóżnicach od skruchy, i gęsto w domach modlitwy od żalów. Nawet ci, co trzymają się żydowstwa na włosku, adwokaci i lekarze (...) czują niepokój w sercu”.

W świątyni żydowskiej płoną świece śmierci – żydowskie gromnice, umieszczone w garnkach z gliny, modlący się z krzykiem i płaczem występują z ławek i padają na twarz przed świętą księgą Tory.

„Był Sądny Dzień, w przedsionku na kamiennej posadzce płonęły gromnice żydowskie, a wewnątrz jarzyły się świece w garnkach z gliny. (...). Żydzi w pasiastych prześcieradłach, opuszczonych, na oczu srebrnym brzegiem. (...) Rozsunęła się kotara i otwarły drzwiczki żydowskiego tabernakulum. (...) Na to podniósł się wielki krzyk i lament. Modlący się występowali z ławek, ażeby upaść twarzą na ziemię wśród cichych jęków i prośb”.

Świątami przynoszącymi radość są: Sukkot (Święta Szałasów – Kuczek), Purim, Szawuot i Chanukka. Sukkot przedstawione są poprzez zamieszczone w liście syna Taga wiadomości o postawieniu kuczki w innym niż dotychczas miejscu. Eko pisze:

„Na święta Szałasów postawi kuczkę przed domem w ogródku, a nie jak dotąd na podwórzu niedaleko obory.

Sfera sacrum przenika i organizuje życie bohaterów powieści Strykowski. Tę zasadę autor zaczerpnął z takiego rozumienia wiary, jakie mu przekazano w dzieciństwie. On nie tworzy swej wizji judaizmu, lecz z niego samego wyrasta.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

” Beata Łukarska

Religia i obrzędy Żydów polskich w tetralogii galicyjskiej Juliana Strykowskiego

Wierzenia Żydów pozostały niezmiennie od tysiącleci. Pozostała w nich ta sama wizja historii stworzenia świata. Rozmyślenia nad treścią historyczno-religijnego przekazu prowadzą do wniosku, że boska kreacja stworzenia nie była aktem jednorazowym. W pewnym momencie akt kreacyjny rozłamał się, tworząc dwa nurty. W jednym znaleźli się potomkowie Abrahama jako lud wybrany, w drugim pozostałe narody. Potwierdzeniem takiej wizji świata jest fragment tekstu *Austerii*.

„Świat został podzielony od stworzenia na Żydów i na gojów”.

Podobny podział dotyczy czasu. Żydzi poruszają się w czasie narodu wybranego, reszta ludzkości w czasie stworzenia. (...)

Bohater tetralogii galicyjskiej Strykowskiego to człowiek w drodze i człowiek czekający na obrzezanie, czyli włączenie w przymierze z Bogiem, na Chumesz (początek wtajemniczenia w treści Biblii), na dzień Bar micwy (dzień konfirmacji) i wreszcie na dzień sądu i zbawienia.

Dopóki Żyd egzystuje w ziemskiej rzeczywistości, obowiązują go ściśle określone normy życia i zachowania. Najważniejszą z nich, określającą go jako członka wspólnoty judaistycznej, jest zasada miłości Boga i bliźniego. Odnajdujemy ją w wypowiedzi rabina w *Austerii*:

„Cała żydowskość opiera się na nauce: kochaj bliźniego jak siebie samego”.

Z tym przykazaniem łączy się konieczność poszanowania prawa do życia. Tag uważa, że Żyd nie może nikogo zabić, bo jest mu to tak samo obce, jak pływanie dla ptaka i latanie dla ryby. (...)

Modlitwą powinno się wobec tego objąć nie tylko przyjaciół, ale także wrogów. Ich dusze bowiem są cudownym zrzędzeniem Boga, ucieleśnieniem dusz z poprzednich wcieleń. Żyd odmiennie pojmuje sens życia. Podporządkowuje się myśli, że każdy jego dzień może być dlań ostatnim.

„U nas Żydów (...) jest inny sens życia. Goj chce żyć bez ostatniego dnia. Żyd umiera co noc i co rano ćwiczy się w zmartwychwstaniu”.

Żydowi nie wolno wymawiać imienia Boga, jeśli chce złożyć przysięgę, przyzywając go na świadka, musi wierzyć, że jest nieskalany.

Niebezpieczeństwo duszy grozi również ze strony obcych bóstw. Należy omijać miejsce, w którym oddaje się cześć Bogu chrześcijan. Tak czyni Tag:

„Trzeba nadłożyć drogi – mówił jakby do siebie stary Tag – żeby nie przejść obok Kościoła”.

Obok wierzeń wynikających z zasad wyznawanej wiary, istnieją również te, które są tworem tzw. prostej ludowej pobożności. Jedną z nich jest przekonanie o mocy wiążącej się z imieniem człowieka. Nadaje się je przy obrzezaniu. Imię według pojęć starożytnych (także w tradycji biblijnej) stanowi część składową osobowości człowieka, określa go. Stąd wynika zasada: co nie ma imienia – nie istnieje.

Z wypowiedzi żon chasydów, goszczących w austerii starego Taga, dowiadujemy się o licznych sposobach gwarantujących kobiecie płodność. (...) Lekarstwem na bezpłodność jest:

– rodzaj pokarmu:

„Trzeba dobrze karmić męża. (...) Dużo jaj! I do rosołu, i do makaronu”;

– sposób zachowania się:

„Bezdzietna, broń mnie Boże, kobieta, nie może mieć czarnych myśli. (...) Musi być wesoła i ciągle się śmiać”.

Pozostałe recepty, często tworzone przez przywódców religijnych i świątobliwych mężów, są bardziej skomplikowane, oparte na dalekich od wiedzy, aracionalnych spekulacjach. (...) Chorobę sprowadza na człowieka nie tylko świat rozumiany biologicznie, ale także czyjeś „złe oko”.

Wiara Izraelity wyraża się w jego praktykach religijnych. (...) Najważniejszym świętem regulującym przebieg tygodnia jest szabat. Z tym dniem związane są specjalne przepisy, a jego sprawowanie podkreślone przebogatą oprawą liturgiczną.

Autor powieści galicyjskich przywiązuje dużą wagę do osadzenia przebiegu życia bohaterów w konkretnych, żydowskich realiach. Etapy życia (...) Taga i innych wyznaczają kolejne soboty. W powieściowym świecie trwa nieustająca modlitwa szabatowa, zmieniają się jedynie kapłani. Zgodnie z żydowską tradycją kalendarz notuje kilka ważnych dorocznych świąt. Najważniejsze to: Pesach

(Pascha), zwana też Świętem Przaśników. Z tym ostatnim znaczeniem wiąże się tradycja spożywania wyłącznie chleba niekwaszonego. Dlatego też wypieka się tak zwane mace. Kwas musi być usunięty nie tylko z pożywienia, ale z całego domu. Początek Paschy ma charakter typowo rodzinny, stanowi go uroczysta wieczerza czyli seder (porządek). Główną potrawą posiłku są mace. Pascha, wielokrotnie opisywana przez Strykowskiego, to święto, w którym radość z wiosennego odrodzenia natury łączy się z tragicznym w swej wymowie wspomnieniem losu narodu żydowskiego, uwolnionego przez Boga z egipskiej niewoli i jego wędrówki przez pustynię.

Przez odczucie smutku, lęku i zagrożenia zdominowana jest atmosfera dwu kolejnych świąt: Nowego Roku (Rosz Haszana) i Dnia Pojednania (Jom Kipur). Nowy Rok rozpoczyna długotrwały czas pokuty. Wiąże się z nim przekonanie, iż Bóg zapisuje w tym dniu w księdze życia każdego człowieka dobre i złe uczynki, pieczętując je wyrokiem życia lub śmierci w Jom Kipur. Wielkiego znaczenia w dzień Nowego Roku nabierają uroczyste modły w synagodze. Żaden Żyd nie może wówczas pozostać w domu.

Między Nowym Rokiem a Jom Kipur rozciągają się „Straszne Dni” przedświąteczne ze „Strasznymi Nocami Przebłągań.” Jest to czas przeznaczony na odbycie pokuty, która może zmienić boże postanowienia. (...) Gospodarz austerii rozmyśla nad fenomenem więzi, jaka łączy w te dni wszystkich Żydów, niezależnie od tego, czy zachowują w ciągu roku wszystkie pozostałe przepisy nakazane religią, czy już dawno o nich zapomnieli:

„A starsi nagrzeszyli, nagrzeszyli cały rok, Boże! Ty wszystko wiesz! A przed Sądnym Dniem nagle sobie przypominają, że jest Najwyższy

na świecie i głośno w bóżnicach od skruchy, i gęsto w domach modlitwy od żalów. Nawet ci, co trzymają się żydowstwa na włosku, adwokaci i lekarze (...) czują niepokój w sercu”.

W świątyni żydowskiej płoną świece śmierci – żydowskie gromnice, umieszczone w garnkach z gliny, modlący się z krzykiem i płaczem występują z ławek i padają na twarz przed świętą księgą Tory.

„Był Sądny Dzień, w przedsionku na kamiennej posadzce płonęły gromnice żydowskie, a wewnątrz jarzyły się świece w garnkach z gliny. (...). Żydzi w pasiastych prześcieradłach, opuszczonych, na oczy srebrnym brzegiem. (...) Rozsunęła się kotara i otwarły drzwiczki żydowskiego tabernakulum. (...) Na to podniósł się wielki krzyk i lament. Modlący się występowali z ławek, ażeby upaść twarzą na ziemię wśród cichych jęków i próśb”.

Świątami przynoszącymi radość są: Sukkot (Święta Szałasów – Kuczek), Purim, Szawuot i Chanukka. Sukkot przedstawione są poprzez zamieszczone w liście syna Taگا wiadomości o postawieniu kuczki w innym niż dotychczas miejscu. Eko pisze:

„Na święta Szałasów postawi kuczkę przed domem w ogródku, a nie jak dotąd na podwórzu niedaleko obory.

Sfera sacrum przenika i organizuje życie bohaterów powieści Strykowskiego. Tę zasadę autor zaczerpnął z takiego rozumienia wiary, jakie mu przekazano w dzieciństwie. On nie tworzy swej wizji judaizmu, lecz z niego samego wyrasta.

Źródło: Beata Łukarska, *Religia i obrzędy Żydów polskich w tetralogii galicyjskiej Juliana Strykowskiego*, „Prace Naukowe. Filologia Polska. Historia i Teoria Literatury” 1995/1996, t. 5, s. 61–76.

Polecenie 2

Wyjaśnij, które obrzędy dla Żydów mają najważniejsze znaczenie i dlaczego. Oceń, jaki wpływ mają na życie codzienne.

Słownik

tabernakulum

(łac. *tabernaculum* – szałas) – w kościołach rzymskokatolickich mała, zamykana szafka lub wnęka w murze, przeznaczona do przechowywania konsekrowanej hostii i komunikantów

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz synonim słowa austeria.

☐ synagoga

☐ modlitwa żydowska

☐ karczma

Ćwiczenie 2

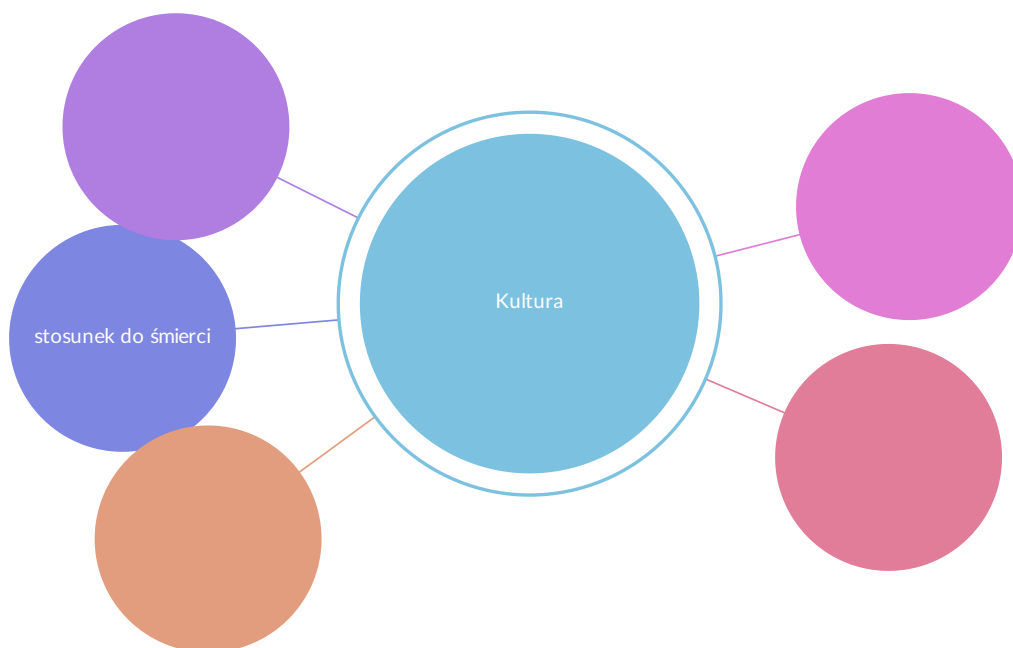
Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz w tabeli P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F – jeśli jest fałszywe.

Twierdzenie	P	F
Powieść <i>Austeria</i> ukazuje miasteczko galicyjskie w trakcie II wojny światowej.	☐	☐
Julian Strykowski oparł fabułę powieści na własnych doświadczeniach.	☐	☐
Powieść Strykowskiego należy do tzw. trylogii galicyjskiej.	☐	☐
Powieść Strykowskiego należy do tzw. tetralogii galicyjskiej.	☐	☐

Ćwiczenie 3

Na podstawie zebranych informacji wypisz w mapie najważniejsze obszary kultury żydowskiej.

Przeczytaj poniższy fragment tekstu interpretacyjnego na temat powieści Strykowskiego. Następnie wyjaśnij metaforyczne znaczenie austerii.

” Joanna Kisielowa

Karczma, arka Noego i labirynt losu: o „Austerii” Juliana Strykowskiego

Nietypowe dla rodzaju epickiego zamknięcie fabuły w ramach jednego miejsca w naturalny sposób powoduje zagęszczenie, kondensację świata przedstawionego. Austeria stanowiąca centrum świata, jest zarazem jego planem, mikrokosmosem. Jako karczma nieźle się do tego celu nadaje. Nieustannie ktoś do niej przychodzi i z niej odchodzi, spotykają się tu różni ludzie, przynoszą opowieści o sobie i wieści ze świata, zatrzymują się na chwilę, rozmawiają. Na pytanie księdza: „Kto tam jest?”, stary Tag odpowiada: „Ksiądz zapyta, kogo tam nie ma. Arka Noego”.

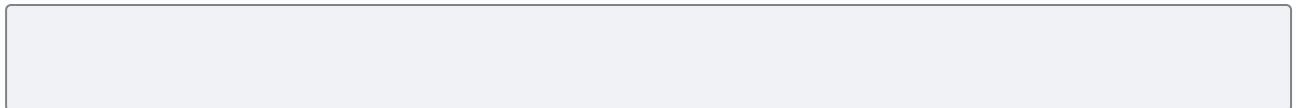
Podczas doby, opisanej w powieści, izba austerii jest szczególnie zatłoczona. Zatrzymali się w niej Żydzi, uciekający przed wojskiem kozackim. Są przybyszami ze świata, który właśnie przestał istnieć. Metafora arki Noego, kilkakrotnie powracająca jako określenie austerii, wydaje się wyjątkowo trafna. Karczma Taga gromadzi całą różnorodność gatunków dawnego świata. Usytuowana na granicy starego porządku i nadciągającej epoki chaosu, należy raczej do czasu przeszłego. Syntetyzuje go i w pewnym sensie zatrzymuje. Chaos już jej dotknął, tak jak Bóg dotyka swoim grubym palcem synów wybranego narodu. Wojna wypędziła Żydów ze swoich miejsc, zburzyła rytm ich codziennego życia, zabrała też pierwsze ofiary. Nic nie jest już tak, jak było dawniej. A jednak do austerii przychodzą goście, którzy przynoszą z sobą własną przeszłość i sposób myślenia

właściwy dla świata, który minął. Są jeszcze tym, czym byli dotąd. W czasie, który nadchodzi, nie ma już dla nich miejsca, tak jak nie ma miejsca na kult dla cesarza z opowiadań użytkowników austerii i na ekstatyczną radość chasydów. Karczma starego Taga na chwilę zatrzymuje czas, gromadzi relikty przeszłości. W austerii odbija się dawna Austria, która w obliczu historycznych wydarzeń odchodzi w przestrzeń mitu. Gra słów nie jest tutaj przypadkowa. (...)

Z niezwykle bogatej problematyki związanej z mitologią szczęśliwej Galicji, zwróćmy uwagę jedynie na tę dwuznaczność będącą główną cechą zawartego w powieści obrazu przeszłego świata.

„Najpiękniejszą pieśnią na cześć Austriae felicis są te wątki Austerii, które przedstawiają przyjaźń starego Taga i księdza katechety, miłość Jewdochy do karczmarza oraz folklorystyczny zapis kultu Żydów dla Franciszka Józefa”.

Źródło: Joanna Kisielowa, *Karczma, arka Noego i labirynt losu: o „Austerii” Juliana Strykowski*, Katowice 1995, s. 117.

Ćwiczenie 5

Przeczytaj poniższy fragment powieści *Austeria*. Wyjaśnij, w jaki sposób przedstawione są kobiety i czy charakterystyka ta odnosi się do mentalności żydowskiej. Wskaż elementy, na które szczególnie narrator zwrócił we fragmencie uwagę.

” W dużej odległości od mężczyzn szły kobiety z dziećmi, jak tabor Jakuba przed spotkaniem z Ezawem. Pierwsza szła żona cadyka w czarno-srebrnym szalu, założonym za uszy, oparta ramieniem o dużą, tłustą mamkę niosącą dziecko w poduszce, a za nią niska kobieta w przekręconej peruce, lepiacej się kosmykami do czoła, otoczona sześciorgiem dzieci, bez uroku, szóstka, jak sześć dni stworzenia świata, dalej czarna matka z jasnowłosym grubaskiem, następnie garbata pośrodku swego drobiazgu jak kura wśród piskląt, później matka z dwiema dziewczynkami bliźniaczkami o na wpół rozplecionych warkoczach, potem dwie kobiety z niemowlętami, jedna cienka, wysoka, druga w koronkowej chustce, też wysoka, w aksamitnej sukni wytłaczanej w złote gwiazdeczki, a na końcu mała z wielką głową - bezdzietna, i jeszcze jedna bezdzietna, z długim nosem i wystającą dolną szczęką, bez peruki, tylko we włóczkowym czepku na głowie.

Źródło: Julian Strykowski, *Austeria*, Warszawa 2008, s. 73–75.

Ćwiczenie 6

Po przeczytaniu poniższego fragmentu zinterpretuj go w kontekście obyczajowości żydowskiej. Zwróć uwagę na relację między mężczyznami.

” Rudy czekał u drzwi. Wziął z rąk starego Taga miednicę, kwartę i ręcznik. Sam polał parę kropli wody na paznokcie cadyka. Wytarł je powoli ręcznikiem. Inni chasydzi zanurzali palce w wodzie. Rudy wyjął z kieszeni kapoty cadyka jedwabny sznur i pomógł mu się opasać. Inni chasydzi też wyjęli jedwabne sznury i się opasali. Stary Tag pokazał kredens z fajansowymi kubkami do zsiadłego mleka, z talerzami w czerwone kwiaty i niebieskie liście, wszyscy zrozumieli, że to wschód, Jerozolima, gdzie stoi Ściana Płaczu, resztką po świątyni Salomona-króla. Wszyscy stanęli twarzą do strony Modlitwy.

Źródło: Julian Strykowski, *Austeria*, Warszawa 2008, s. 73–75.

Ćwiczenie 7

Przeczytaj poniższy fragment tekstu. Wyjaśnij, jakiej okoliczności może dotyczyć opisana tutaj scena. Następnie wskaż przynajmniej jeden środek stylistyczny użyty we fragmencie i opisz jego funkcjonalność.

” – Oj joj, joj, joj joj, joj joj, oj oj, joooj joj oj, oj oj, oj, oj, joo jo joj!

Tańczyli. Naprzód wszystko naraz, zamazane w świetle wiszącej lampy przyćmionej kaszmirową chustą dziewczyny do krów. Koło. Czarne kapoty, rozwiane poły, szerokie kapelusze, białe pończochy. Koło załamywało się o róg kredensu, o długi stół izby austerii, o ławki, rozpadało się. Znów brali się za ręce jak dzieci, odnajdywali się, łączyli, idąc za śpiewem jak niewidomi. Mieli zamknięte oczy. Przytupywali raz lewą nogą mocniej, raz prawą nogą mocniej, wyrzucali w górę raz prawą rękę, raz lewą rękę. Klaskali. Schylali się i raptownie podrywali głowy, jak konie. Kręcili tułowiem raz w lewo, raz w prawo, odwracali twarze raz w lewo, raz w prawo, przed siebie, jak egipskie figury z Historii Powszechnej.

Źródło: Julian Strykowski, *Austeria*, Warszawa 2008, s. 73–75.

Ćwiczenie 8

Przeczytaj poniższy opis kalendarza żydowskiego. Wypisz najważniejsze informacje dotyczące różnic między kalendarzem żydowskim a gregoriańskim. Następnie przeczytaj dobrany cytat z powieści Strykowskiego i spróbuj wyjaśnić metaforę, której użył pisarz.

” Robert Szuchta, Piotr Trojański

Zrozumieć Holocaust

Żydzi od 2,5 tysiąca lat posługują się własną rachubą czasu. Kalendarz ten różni się znacznie od powszechnie używanego dziś kalendarza gregoriańskiego (słonecznego). Żydzi za początek rachuby czasu przyjmują dzień stworzenia świata, lub w sześć dni później – człowieka, czyli Adama i Ewy. Na podstawie zawartych w Biblii danych chronologicznych ustalono, że świat został stworzony 7 października 3761 r. p.n.e. Tak więc rok 2012 to zgodnie z tą rachubą 5773 A.M. (anno mundi, czyli od stworzenia świata). Miesiące kalendarza żydowskiego nie pokrywają się z miesiącami kalendarza gregoriańskiego. Nowy rok żydowski rozpoczyna się jesienią. W kalendarzu żydowskim tydzień liczy siedem dni. Pierwszym dniem tygodnia jest niedziela, ostatnim sobota – szabat. Dni tygodnia, które nie mają nazw własnych, określa się kolejnymi cyframi, a ściślej literami, ponieważ w języku hebrajskim każdej literze alfabetu przypisana jest określona wartość liczbowa. Według kalendarza żydowskiego doba zaczyna się wieczorem i trwa do zmierzchu dnia następnego. Dlatego szabat i każde inne święto żydowskie zaczyna się wieczorem dnia poprzedniego. Ze względu na moment rozpoczęcia się szabat dla religijnego Żyda bardzo ważne jest precyzyjne ustalenie początku doby. Toteż współczesne kalendarze żydowskie podają dokładne godziny i minuty rozpoczęcia szabat, czyli zachodu słońca.

” U nas Żydów (...) jest inny sens życia. Goj chce żyć bez ostatniego dnia. Żyd umiera co noc i co rano ćwiczy się w zmartwychwstaniu.

Źródło: Julian Strykowski, *Austeria*, Warszawa 2008, s. 82

Praca domowa

Dokonaj porównania przedstawienia obyczajowości, mentalności i tradycji żydowskiej w powieści Juliana Strykowskiego i jej adaptacji wyreżyserowanej przez Jerzego Kawalerowicza z 1982 roku.

Dla nauczyciela

Autor: Maria Gniłka-Somerlik

Przedmiot: Język polski

Temat: Obyczajowość, mentalność i tradycja żydowska w *Austerii* J. Strykowskiego

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

3) rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie, laudacja, homilia), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa); wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz; rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach; odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte; rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

IV. Samokształcenie.

2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;

Zakres rozszerzony

Lektura uzupełniająca

- 14) Julian Strykowski, *Austeria*;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje mentalność, obyczaje i tradycje żydowskie;
- wskazuje środki, za pomocą których Julian Strykowski opisał obyczajowość żydowską w powieści *Austeria*;
- dostrzega najważniejsze różnice między kalendarzem żydowskim a gregoriańskim oraz ich wpływ na mentalność kulturową;
- wyjaśnia metaforę miejsca akcji powieści *Austeria*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją

Przed lekcją konieczne jest by uczniowie przeczytali powieść Juliana Strykowskiego *Austeria*. Nauczyciel poleca uczniom, by w trakcie lektury stworzyli kalendarz świąt i obrzędów żydowskich na podstawie opisów zawartych w powieści. Kalendarz może przybrać formę szkicu, wyklejanki, mapy myśli lub linii chronologicznej.

Faza wprowadzająca

Faza wprowadzająca rozpoczyna się od ogólnoklasowej dyskusji na temat odbioru przez uczniów powieści *Austeria*. Uczniowie opowiadają o swoich wrażeniach i wspólnie zastanawiają się nad kluczowymi różnicami między ich kulturą a kulturą

żydowską (jeśli nie są jej członkami). W następnym kroku prezentują efekty swojej pracy nad kalendarzem żydowskich świąt i obrzędów w oparciu o przeczytaną powieść. W celu uzupełnienia informacji wykonują ćwiczenie nr 8 z sekcji „Przeczytaj”.

Faza realizacyjna

Uczniowie zapoznają się z kontekstem do interpretacji zawartym w sekcji „Przeczytaj”, następnie rozpoczynają pracę z multimedium. Słuchają audiobooka, wykonują polecenia i dyskutują o wynikach swojej pracy.

W następnym kroku uczniowie wspólnie wykonują ćwiczenia 1-3 z sekcji „Przeczytaj”, a podzieleni na grupy wykonują kolejne ćwiczenia: 5, 6, 7. Udzielone odpowiedzi przedstawiciele grup odczytują na forum klasy.

Faza podsumowująca

W fazie podsumowującej nauczyciel może przedstawić cytaty z książki Joanny Kisielowej:

” Wydana w 1966 roku powieść Juliana Strykowskiego napisana została z perspektywy Holocaustu. (...) Krytycy mają rację: w powieść niewątpliwie wpisana została świadomość człowieka czasów po Holocaustu. W mikrokosmosie austerii spotyka się i przeszłość, i przyszłość przedstawionego świata. Ta druga dostępna jest wszakże tylko czytelnikowi. Bohaterom, nawet tym najbardziej świadomym, jak Tag, pozostają jedynie niejasne przeczucia.

Joanna Kisielowa, *Karczma, arka Noego i labirynt losu: o „Austerii” Juliana Strykowskiego*, Katowice 1995, s. 119.

Uczniowie w podsumowującej części lekcji dyskutują na temat kontekstu interpretacyjnego związanego z Holocaustem. Muszą wziąć pod uwagę czas trwania akcji powieści (po I wojnie światowej). Zastanawiają się zatem nad tym, w jaki sposób

pisarz ujął tutaj perspektywę Holocaustu. Nauczyciel może wrócić do metafory austerii, która daje wiele wskazówek (ćwiczenie nr 4 w sekcji „Sprawdź się”).

Praca domowa:

Dokonaj porównania przedstawienia obyczajowości, mentalności i tradycji żydowskiej w powieści Juliana Strykowskiego i jej adaptacji wyreżyserowanej przez Jerzego Kawalerowicza z 1982 roku.

Materiały dodatkowe:

- Ninel Kameraz-Kos, *Święta i obyczaje żydowskie*, Łódź 1997.
- Alan Unterman, *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*, Warszawa 1994.
- Alan Unterman, *Żydzi. Wiara i życie*, Warszawa 2002.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do podsumowania lekcji.